

Asger Jorn

Gotland og Fårö har længe tiltrukket kunstnere, dels pga. det særlige ø-lys, dels pga. øernes rige historie. Og det er ikke mange, som ved, at én af dansk kunsts helt store ligger begravet på Gotland. De fleste går nemlig ud fra, at den danske COBRA-kunstner Asger Jorn er begravet i Silkeborg, hvor de har et smukt museum dedikeret til ham. Men man må tro om, for han hviler på det sydlige Gotland ved kirken som kaldes, Søndrets katedral, i Grötlingbo.

Gennem sin 40 år lange karriere producerede han mere end 2.500 kunstværker, som spænder over alt fra tegninger, grafiske print og collager til vævninger, keramik, skulpturer og bøger, men det vil altid være maleriet, Asger Jorn er særligt kendt for. Han arbejdede gennem hele sit liv, sideløbende med sin øvrige kunst, på flere bogprojekter. Allerede i 1948–49 skrev han sammen med arkæologiprofessor P.V. Glob om oldskandinavisk kunst, og i 1957 udgav han "Guldhorn og lykkehjul", en undersøgelse af billederne på guldhornene. Fem år senere, i 1962–66, havde han store planer om at udgive et mammutværk om den skandinaviske forhistoriske og middelalderlige kunst koblet til den sydeuropæiske for at vise samspil og forskelligheder. Kort tid efter besøgte han, på en rejse rundt i Skandinavien for at samle materiale til bøgerne, Gotland for første gang. Øen blev hurtigt et centralt element i hans teori om en særlig nordisk folkelig kunsttradition, som han mente "vandalerne" havde spredt fra nord til syd før kristen tid.

I 1964 stiftede han Scandinavian Institute of Comparative Vandalism (forkortet til SIC). Ideen med instituttet var at udføre sammenlignende studier af folkekunst gennem 10.000 år. Resultatet af undersøgelserne skulle senere blive til en bogserie på ikke mindre end 30 bind. Projektets arbejdstitel var: "10,000 Years of Nordic Pop Art". Rundrejsen tog i alt seks uger, og det var på denne tur, han i følge Jacqueline de Jong, besluttede, at han ville begraves på Gotland, fordi han ikke ville efterlades i den danske muld.

Sammen med to fotografer Gérard Franceschi, Ulrik Ross og hans hollandske kæreste, Jacqueline de Jong, rejste Jorn rundt i Frankrig, Spanien, og Skandinavien. På deres rejser kom de, som nævnt, også til Gotland for at lade sig inspirere af øens mange arkæologiske skatte, runesten, middelalderkirker, kalkmalerier og labyrinter. Oplevelserne og de mange fund på øen gjorde et enormt indtryk og kom til at få en afgørende indflydelse på Asger Jorns kunst og teori fremover.

Jorns kæreste, Jaqueline, har senere fortalt om rejsen rundt på Gotland, at den var drevet af lyst, uden plan eller mål, men at de alligevel havde sat sig grundigt ind i tingene før afrejsen. Jagten var den samme, hvor end de kom. De ledte efter graffiti i romanske kirker: hedenske symboler, monstre og djævle, skibe og runer på kirkernes vægge og facader. De vidste, hvad de ledte efter, men fandt meget mere end de kunne drømme om, og inden de havde set sig om, havde de taget mere end 25.000 fotos! Og det var mere, end nogen af dem kunne overskue.

Der skulle ikke laves nogen konklusion, for der var, ifølge ham og de andre, ingen at drage. I stedet ville de blot fremlægge arbejdet. Bogværket, som rejserne skulle udmunde i, ville derfor bestå af en stor kollage af billeder fra rejserne uden megen tekst. Ingen konklusioner, kun sammenligninger og oplæg – en stor komparativ analyse, der skulle opsummere instituttets faktiske arbejde.

Hele projektet var startet i Normandiet med fundet af "graffiti" på væggene i de romanske kirker og sæere stenrelieffer på kirkernes ydre facader, som viste drabelige scener fra sagaer og legender. Jorn undrede sig over hvilke historier, som blev fortalt og hvorfor. Han mente at finde samme fortælling i og udenpå kirker flere steder rundt om i Europa. Han fandt den samme historie fortalt på Gotland i nogle relieffer på kirken i Grötlingbos facade. Men uden nogen udgivelser måtte Jorn i 1966 opgive at finde økonomisk støtte til projektet.

Hans forfattervirksomhed koncentrerede sig derefter om enkelte historiske emner: Tegn og underlige gerninger, 1970, Indfald og udfald, 1972 og endelig Gotlands Didrek / Folkekunstens Didrek, 1978, sammen med Armin Tuulse, Niels Lukman og Jørgen Sonne. Det var i sidstnævnte, Gotlands Didrek, at tolkningen af reliefferne på Grötlingbo kirke endelig blev taget under behandling. Jorn rejste spørgsmålet, om ikke Grötlingboreliefferne skulle ses som illustration af en livshistorie, nemlig over Didrek af Berns, en historisk person og sagnfigur i en.

Navnet Didrek af Bern er en tysk omskrivning af navnet Theoderik af Verona. Theoderik var høvding over østgoterne og havde sin residens i Ravenna, hvor hans gravrotunde stadig står. Han levede i årene 454-526, som var en periode præget af store folkevandringer og ikke mindst Romerrigetets begyndende undergang. Didrek havde støtte hos den byzantiske kejser Leo, som han kæmpede for mod germanernes konge Odoaker, det var ham, som oprindeligt herskede i Ravenna. Under fredsfesten efter indtagelsen af byen dræbte Didrek koldblodigt Odoaker, og fra den dag herskede han enerådigt under tilnavnet Theoderik den Store.

Didrek var en opmærksom, men grim hersker, som ville beskytte og genoprette sit rige. Metoden, han brugte, var henrettelser af dem, som stod tættest på ham. Men grumheden var ikke hans værste synd i Pavens øjne. Som arianer var Didrek kætter, og det var langt værre. Arianisme var en trosretning inden for den tidlige kristendom, hvor man ikke troede på, at Sønnen (Kristus) var skabt af Faderen (Gud). I modsætning til den dominerende kristne udlægning hvor Kristus er en del af Gud og derfor ikke er skabt, troede de ikke på, at Sønnen var guddommelig af væsen. Som arianer anså Didrek Kristus for at være mere end et menneske, men mindre end en Gud.

Krigshelt, enehersker og kætter. Der var kort sagt rigeligt stof til myter og legender i historien om Didrek allerede i hans samtid og især efter hans død. Mange historier blev fortalt om ham, den mest populære var nok en

om en vild jagt, og hvordan han blev hentet til Helvede. Didrek havde haft stærke forbindelser, både kulturelle og familiemæssige, til germanere og frankere. Blandt dem blev han, kort efter sin død, en sagnhelt, og det var dem, som omskrev hans navn til det mere tyskklingende Didrek af Bern fra Theoderik af Verona.

Didrek blev tillagt mange heltegerninger, fx. at han havde frelst en mand ved navn Sintram fra at blive ædt af en drage, og at han blev kaldt "løveridder", fordi han reddede en løve, som blev hans følgesvend. I Norden blev han hovedperson i flere heltekvad. I Danmark optræder han som helten i kæmpevisen "Holger Danske og stærke Diderik". Fælles for historierne var, at han havde frelst sin kættersjæl ved at påkalde sig jomfru Maria i sin sidste stund, og det er måske netop den del af historien, som gør, at han kommer ind i kirkens billedverden.

På flere romanske kirkefacader rundt om i Europa har Jorn og flere andre nemlig set den samme historie om Didrik i pyntende stenrelieffer fra 1100-tallet. Den mest berømte er et facaderelief på kirken i Verona, San Zenos, fra omkring år 1130. I løbet af 16 billeder hugget i sten ses hele historien: kampen mod Odoaker, løven og den vilde jagt efter hjorten, som ender i Helvedets gab, hvor djævelen står lænet op ad en dør som for at byde sin nye beboer velkommen. Indskriften "O tåbelige konge" tyder på, at vi skal opfatte Didrek som en skræk og advarsel mod kætteri på kirken i Verona.

En anden billedfrise, som fortæller om Didreks kampe, kan man se på Andlaukirken i Alsace. Igen er det billeder hugget i sten, der i grove træk fortæller om kampen mod Odoaker, Sintram i dragens gab og hjortejagten dog uden en hånende indskrift om kongen. Man kan naturligvis indvende at enhver hjortejagt kan ligne Didreks, og at kampen mod dragen er klassisk i næsten alle mytologier. Men hvis vi kun ser på de tre nævnte kirkers relieffer ved indgangene, er de alle udført på nogenlunde samme tid, og de ser ud til at fortælle samme historie, omend med lidt variation.

Både Zenokirken i Verona og kirken i Andlau, Alsace, har billedrelieffer udhugget i sandsten på kirkefacaden, som i stil og udtryk til forveksling ligner dem i Grötlingbo. På alle tre kirker kan man, med lidt god vilje, se de samme billeder, omend i forskellig rækkefølge, sat i samme ramme på kirkernes indgangsfacade.

Mesteren Sigraf, som menes at have lavet reliefferne i Grötlingbo, var lærling i Byzans, og man har dateret hans værker til perioden 1170-1215. Hvis de årstal er rigtige, er han altså 40 år for sent ude i forhold til reliefferne på kirkerne i Verona og Alsace. Og desuden var hans yndlingsmotiv, i hvert fald på døbefontene, De Hellige Tre Konger og ikke Didreks bedrifter. At reliefferne i Andlau og Verona begge fortæller historien om helten Didrek, er almindeligt anerkendt. Det faktum og den tydelige sammenlignelighed med reliefferne i Grötlingbo var bevis nok for Jorn om, at historien, som fortælles i Grötlingbo, er den om Didrek. Og jeg er for så vidt enig med ham.

Her får du historien om Didrek og den vilde jagt, fra "Gotlands Didrek" 1978:

"Hvordan kong Didrek af Bern fandt sin død: Da ingen mere turde måle sig med Didrek, hverken krigere eller riser, syntes han ikke at han kunne udmærke sig ved andet end at gå på jagt efter store dyr, som andre dristige mænd ikke turde ridde efter. Han red tit på dyrejagt med få svende, og vi kan ikke her skrive om alle de bedrifter, lige til han var næsten affældig af ælde.

En dag havde han taget bad i en by, som nu kaldes Didreks Bad.

Da råbte en af hans svende:

*– Herre, her løber en hjort, aldrig så jeg, og ingen har vel set,
så stort og pragtfuldt et dyr!*

Da konge hørte dette, sprang han op og tog badekåben, svøbte den om sig og råbte, da han så dyret:

– Hent min hest og mine hunde!

Svendene løb hurtigst muligt efter hans hest. Men kongen syntes det blev længe at vente, for dyret løb hurtigt. Da han så, at der stod en meget stor hest med sadde på. Den var sort som en ravn. Han løb hen til den og sprang op på ryggen. Imens havde svendene sluppet hundene løs. Men hundene ville ikke løbe efter denne hest. Og nu løb hesten under ham, næsten hurtigere end nogen fugl flyver. Hans bedste svend red efter ham med hans hest Blanke, og der fulgte alle hundene efter.

Nu mærkede Didrek, at det nok slet ikke var en hest, og ville rive sig løs fra hesteryggen. Men han kunne ikke løfte lårene fra hesten, sådan sad han fast. Da råbte svenden til ham og sagde:

– Herre, hvornår kommer du tilbage? Hvorfor rider du så hårdt!

Da svarede kong Didrek:

– Jeg rider galt! Det er vist en djævel, jeg sidder på. Tilbage kan jeg måske komme, når Gud og Sankta Maria vil.

Derefter blev der så langt mellem hestene, at svenden ikke kunne se kong Didrek. Aldrig har nogen truffet ham siden. Fra nu af kan ingen mand sige, hvad der blev af kong Didrek. Men dét siger tyske mænd, at det er blevet ondt igennem drømme, at kong Didrek hos Gud og Sankta Maria nød godt af, at han mindedes dem ved navn i sin sidste stund.”